

آثار محدودیت‌های تجاری بر اقتصاد

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

دی ۱۴۰۰

از طریق ایمیل زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

Economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

چکیده:

صندوق بین‌المللی پول در پژوهشی که به تازگی منتشر کرده، معیاری برای ارزیابی محدودیت‌های تجاری کشورها و اثرات آن بر شاخص‌های اقتصادی ارائه کرده است. این معیار نشان می‌دهد سیاست رسمی دولت‌ها تا چه حد در محدودسازی جریان‌های بین‌المللی کالاها و خدمات، اثرگذار است. برای اندازه‌گیری محدودیت تجاری با استفاده از این معیار، ۱۵۷ کشور جهان طی سال‌های ۱۹۴۹ تا ۲۰۱۹ مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

به طور کلی، نتایج پژوهش انجام شده نشان می‌دهد محدودیت‌های تجاری، کاهش تولید ناخالص داخلی را به همراه دارد. هر دو گروه اقتصادهای پیشرفته و اقتصادهای نوظهور و درحال توسعه از اوایل دهه ۲۰۰۰ محدودیت‌های تجاری خود را کاهش داده‌اند و این اقدامات در اقتصادهای پیشرفته در مقایسه با بازارهای نوظهور و اقتصادهای درحال توسعه چشم‌گیرتر بوده است. طی چهار دهه گذشته، کشورهای اروپایی معمولاً با کمترین محدودیت‌ها و کشورهای آفریقایی با بالاترین محدودیت‌های تجاری همراه بوده‌اند. محدودیت‌های تجاری منطقه منا نیز با وجود اینکه از ابتدای ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ زیاد بوده و پس از آن، روند عمومی نزولی داشته، اما در سال ۲۰۱۸، پس از آفریقا در رده دوم بین مناطق جهان از لحاظ محدودیت‌های تجاری قرار گرفته است.

مقدمه

اندازه‌گیری محدودیت‌های تجاری، به‌ویژه در خصوص موانع غیرتعرفه‌ای، بسیار دشوار است. تحلیل اقتصادی اثرات این محدودیت‌ها اغلب باعث تجمیع اطلاعات در سطوح بالاتری به عنوان مثال؛ صنعت، منطقه، جریان تجارت دوجانبه، یا کشور، می‌شود.

اقدامات محدودکننده تجارت یک کشور از اهمیت زیادی برخوردار است زیرا چنین اقداماتی کنترل‌گرها یا عوامل تعیین‌کننده اساسی در ارزیابی‌های سیاست‌های تجربی هستند و ممکن است در چارچوب مذاکرات تجاری یا برنامه‌های نجات اقتصادی مورد توجه باشند. برخی از کشورها برنامه‌های تعرفه‌ای با احتساب بیش از ۵۰۰۰ ردیف تعرفه جداگانه دارند. تجمیع همه این تعرفه‌ها در یک معیار تجربی چالش برانگیز بوده زیرا:

- برنامه‌های مربوط به تعرفه، پیچیده هستند.
- تعرفه‌ها ممکن است ارزشی و یا غیرارزشی^۱ باشند.
- تعرفه‌ها برای یک کشور خاص بر اساس صادرکننده متفاوت است.
- وزن دادن به کالاهای جداگانه دشوار است.

شایان ذکر است موانع غیرتعرفه‌ای مانند سهمیه‌ها، مجوزها و الزامات نظارتی شاید حتی پیچیده‌تر و فراگیرتر نیز باشند. بهترین راه برای غلبه بر چالش‌ها، تولید معیارهایی مانند شاخص‌های محدودیت تجاری (TRIs)^۲ است. TRIها به عنوان یک معیار استاندارد، از تعرفه یکسانی استفاده می‌کنند که سطح کلی محدودیت تجاری را به عنوان الگوی واقعی سیاست‌ها مشخص می‌کند. به این معنا که یک TRI به طور فرضی، اگر برای هر واردات اعمال شود، همان اثری را بر رفاه اقتصادی ایجاد می‌کند که مجموعه واقعی محدودیت‌های تجاری دارد. با این حال، در عمل TRIها به طور گسترده در دسترس نیستند.

معرفی معیار جدید محدودیت‌های تجاری کل (MATR)

یک معیار خوب ویژگی‌هایی شامل موارد ذیل دارند:

- الف) ساده بودن
- ب) مبتنی بر داده‌های قابل قبول و مرتبط

^۱ نرخ تعرفه آنها بر اساس درصدی از ارزش کالی وارداتی نبوده و مبالغ دیگری نیز برای نرخ تعرفه در نظر گرفته می‌شود.

^۲ Trade Restriction Indices

معاونت بررسی‌های اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

- ج) کمی و عینی بودن
د) دارای قابلیت به روزرسانی راحت و به موقع
ه) در دسترس بودن برای تعداد زیادی از کشورها در یک دوره زمانی
و) پوشش موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای
ی) معقول به نظر رسیدن

معیار محدودیت‌های تجاری کل براساس داده‌های گزارش سالانه صندوق بین‌المللی پول در مورد ترتیبات مبادله^۳ و محدودیت‌های مبادله است.^۴ MATR، ساده، ضروری، معقول و کمی بوده و به راحتی به روز رسانی می‌شود و تنها بر اساس معیارهای سیاست تجاری مرتبط، ۱۵۷ کشور را طی سال‌های ۱۹۴۹ تا ۲۰۱۹ پوشش می‌دهد. MATR به شدت با معیارهای موجود سیاست باز بودن تجارت مرتبط است.

MATR بر اساس متغیرهای AREAER^۵ صندوق بین‌المللی پول است که شامل موارد ذیل هستند:

- ۱) اقدامات ارزی.
- ۲) ترتیبات پرداخت و دریافت.
- ۳) پرداخت‌های صادرات و واردات.
- ۴) صادرات و درآمد حاصل از صادرات
- ۵) پرداخت و درآمد حاصل از نقل و انتقالات نامشهود و نقل و انتقالات جاری.

در جدول زیر به اجزای اصلی MATR اشاره شده است:

اجزای اصلی MATR	
محدودیت‌ها و یا روش‌های ارزی متعدد	اقدامات ارزی
اقدامات ارزی انجام شده به دلایل امنیتی	
صدور الزامات ارزی	محدودیت در پرداخت‌ها
ترتیبات پرداخت	
مدیریت کنترل	
معوقات پرداختی	
کنترل صادرات و واردات چک‌های تضمینی	محدودیت‌های واردات
بودجه ارز خارجی	
الزامات تامین مالی برای واردات	
مدارک مورد نیاز برای آزادسازی منابع ارزی برای واردات	

³ Exchange Arrangements

⁴ Measure of Aggregate Trade Restrictions

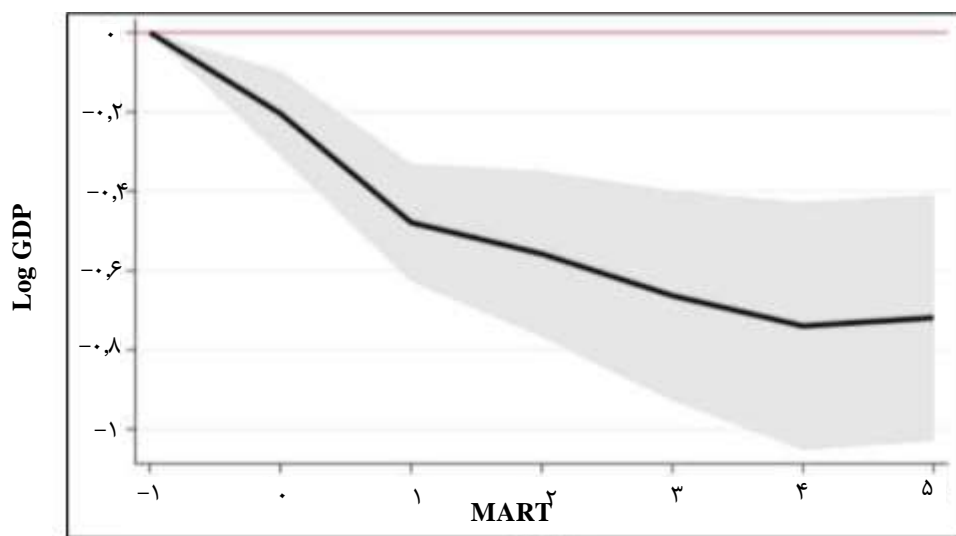
^۵ گزارش سالانه ترتیبات مبادله و محدودیت‌های مبادله (Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions)

اجزای اصلی MATR	
مجوزهای واردات و سایر اقدامات غیر تعرفه‌ای	
مالیات و یا تعرفه واردات	
انحصار واردات دولتی	
الزامات بازگشت به کشور	محدودیت‌های صادرات
الزامات تامین مالی	
مدارک مورد نیاز	
مجوزهای صادراتی	

اثرات اقتصادی محدودیت‌های تجاری

محدودیت‌های تجاری با کاهش شدید و مداوم تولید ناخالص داخلی در ارتباط هستند. به طور خاص، با توجه به نمودار ۱، نتایج مطالعه صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهد با افزایش محدودیت تجاری، به طور کلی روند تولید ناخالص داخلی کشورها نزولی خواهد شد؛ هر چند سرعت کاهش GDP پس از گذر زمان متفاوت خواهد بود.

نمودار ۱. تغییرات GDP (لگاریتم) به تغییرات MATR (درصد)

منبع: IMF

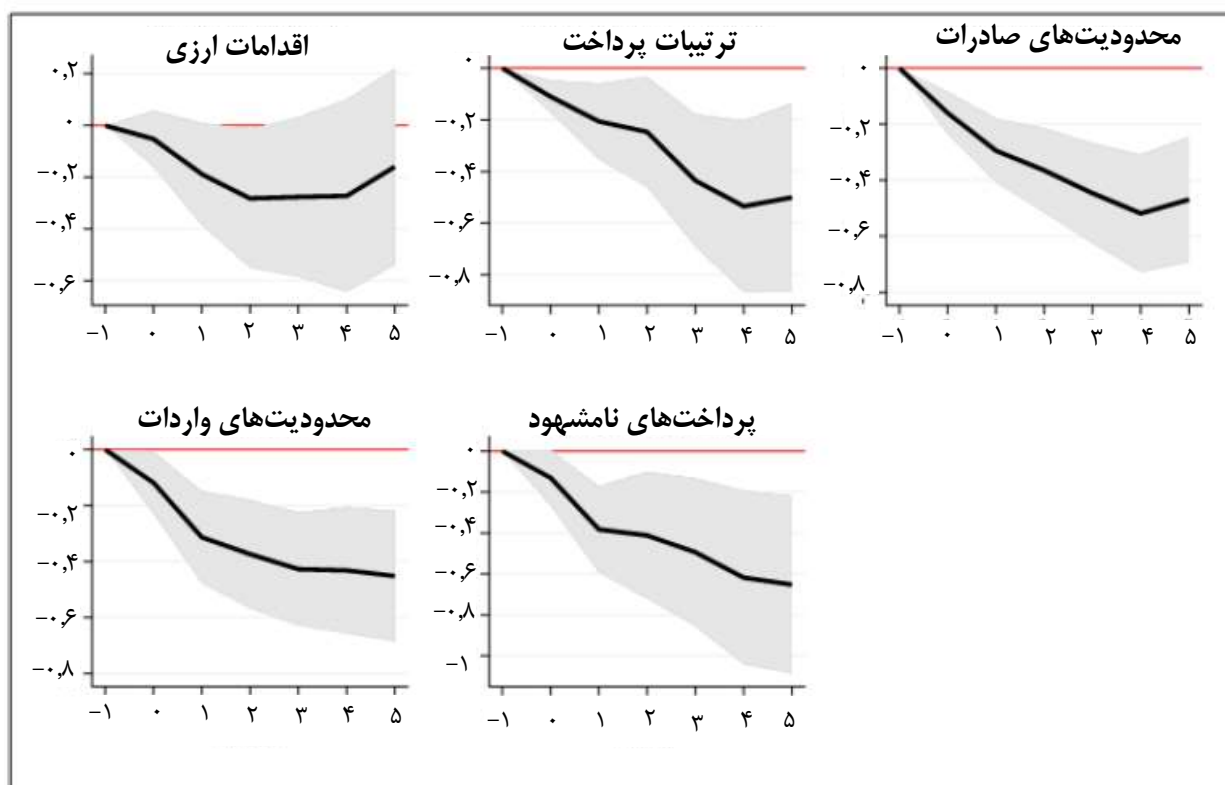
در راستای پیش‌بینی‌های نظری، نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای مکمل یکدیگر هستند. اثر افزایش محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای زمانی بیشتر است که نرخ تعرفه‌ها بالاتر باشند. علاوه بر این، تأثیر افزایش محدودیت تجاری برای کشورهایی که سهم بیشتری از نهاده‌های حدواسط را (اقتصادهایی که بیشتر در زنجیره‌های ارزش جهانی شرکت می‌کنند) وارد می‌کنند، بیشتر بوده است.

به طور کلی نتایج نشان می‌دهد که اعمال محدودیت‌های تجاری برای فعالیت‌های اقتصادی مضر است.

MATR

بررسی نمودارهای زیر که تغییرات تولید ناخالص داخلی (محور عمودی) را نسبت به اجزای MATR (محور افقی) مشخص می‌کند، نشان می‌دهد که افزایش در هر یک از اجزای MATR با کاهش تولید ناخالص داخلی همراه است.

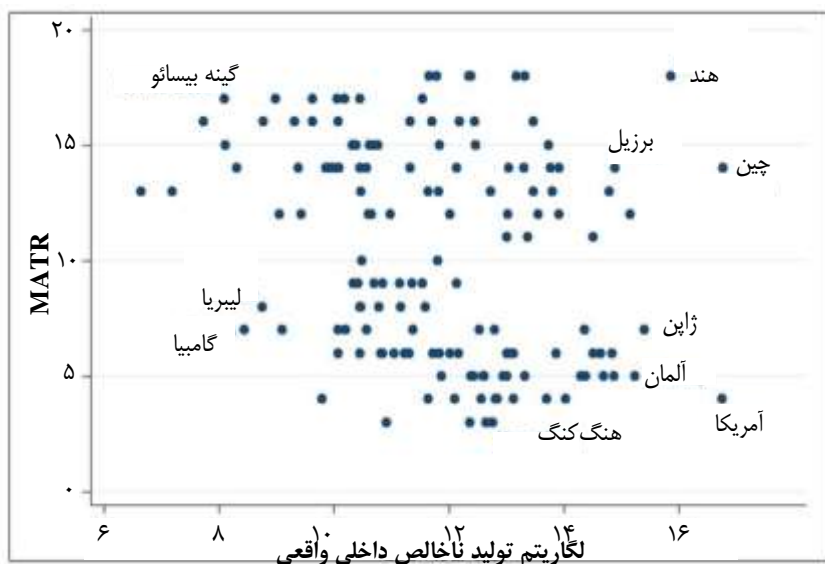
نمودار ۲. تغییرات GDP (لگاریتم) نسبت به تغییرات اجزای MATR

منبع: IMF

نتایج

نمودار ۳. MATR در برابر اندازه اقتصاد در سال ۲۰۱۶

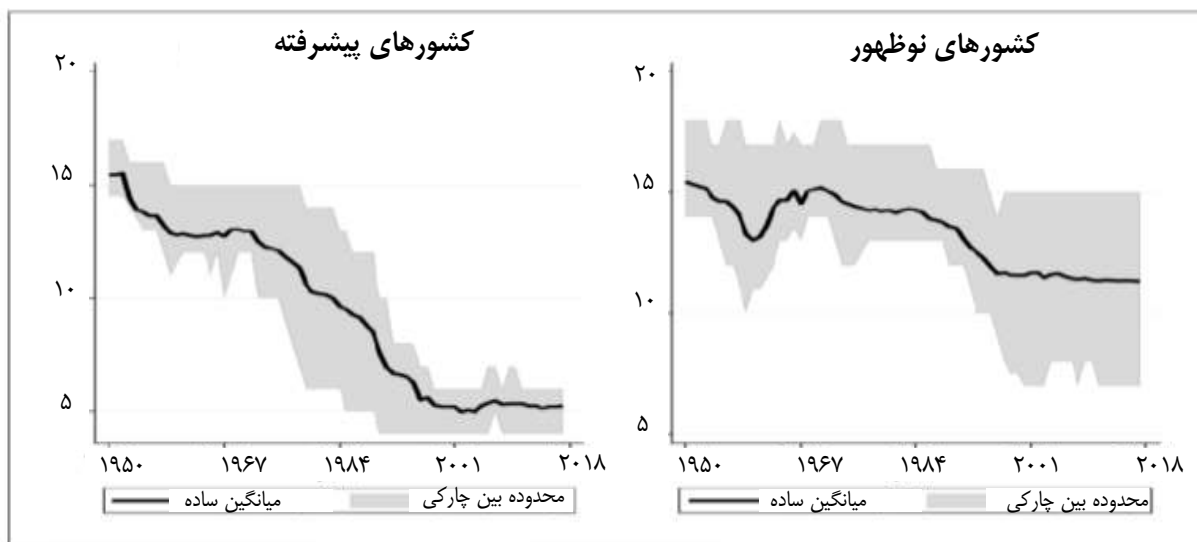

با توجه به نمودار روبرو، نمی‌توان رابطه مشخصی بین اندازه اقتصادها با شاخص محدودیت‌های تجاری (MATR) یافت. همانطور که مشخص است، در سال ۲۰۱۶، کشورهایمانند آمریکا و آلمان علی‌رغم بزرگ بودن اقتصادهایشان، MATR کمتری نسبت به چین و هند با اندازه اقتصادی مشابه دارند. در مقابل طی مدت مذکور، با وجود اینکه کشورهای گامبیا و لیبریا با وجود این که لحاظ اندازه اقتصاد یکسان بوده‌اند، MATR در گینه بیسائو بالاتر از گامبیا قرار دارد.

منبع: IMF

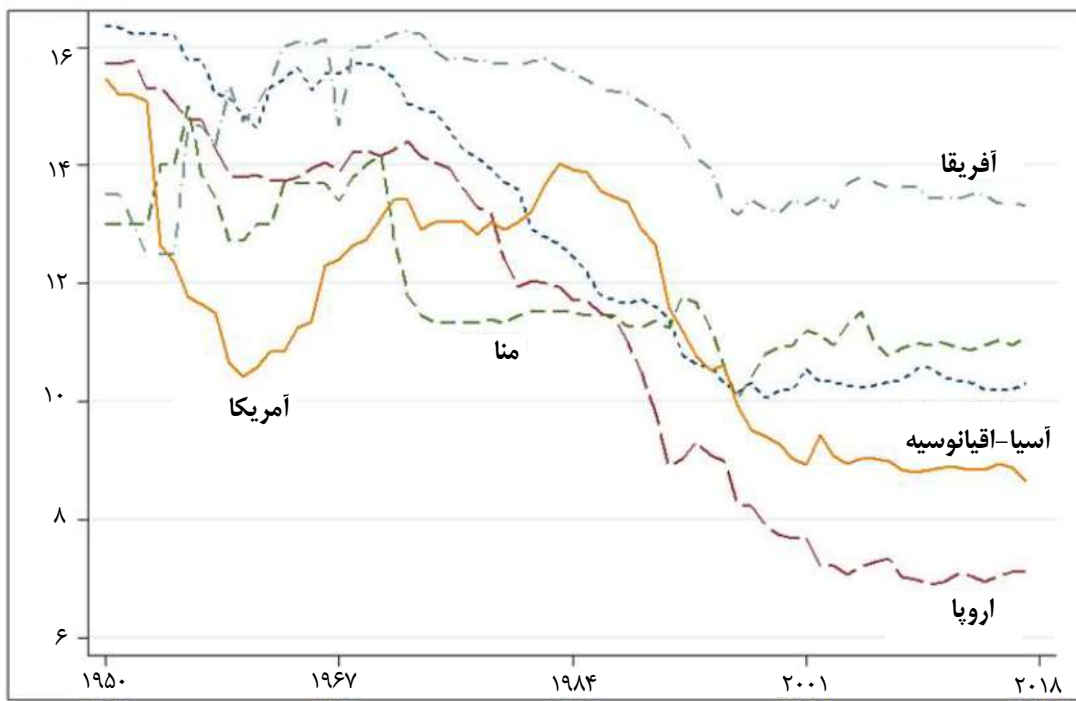
نمودار ۴، توسعه MATR را برای اقتصادهای پیشرفته و بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه نشان می‌دهد. هر دو گروه در موقعیت‌های مشابهی در اوایل دهه ۱۹۷۰، آغاز به آزادسازی کردند و از اوایل دهه ۲۰۰۰ فعالیت خود در این زمینه را کاهش داده‌اند. شایان ذکر است فرآیند آزادسازی برای اقتصادهای پیشرفته از بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه چشم‌گیرتر بوده؛ به طوری که در از سال ۲۰۰۰، محدودیت‌های تجاری کشورهای پیشرفته به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است.

نمودار ۴. روند MATR در طول زمان، توسط گروه‌های درآمدی

نمودار زیر، روند MATR را در مناطق مختلف جهان از سال ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. جای تعجب نیست که طی ۴ دهه گذشته، کشورهای اروپایی معمولاً با کمترین محدودیت‌ها و کشورهای آفریقایی با بالاترین محدودیت‌های تجاری همراه بوده‌اند. محدودیت‌های تجاری منطقه منا نیز با وجود اینکه از ابتدای ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ زیاد بوده و پس از آن، به طور میانگین روند نزولی را طی کرده، اما در سال ۲۰۱۸، پس از آفریقا در رده دوم بین مناطق جهان از لحاظ محدودیت‌های تجاری قرار گرفته است.

نمودار ۵. روند MATR در طول زمان، توسط مناطق

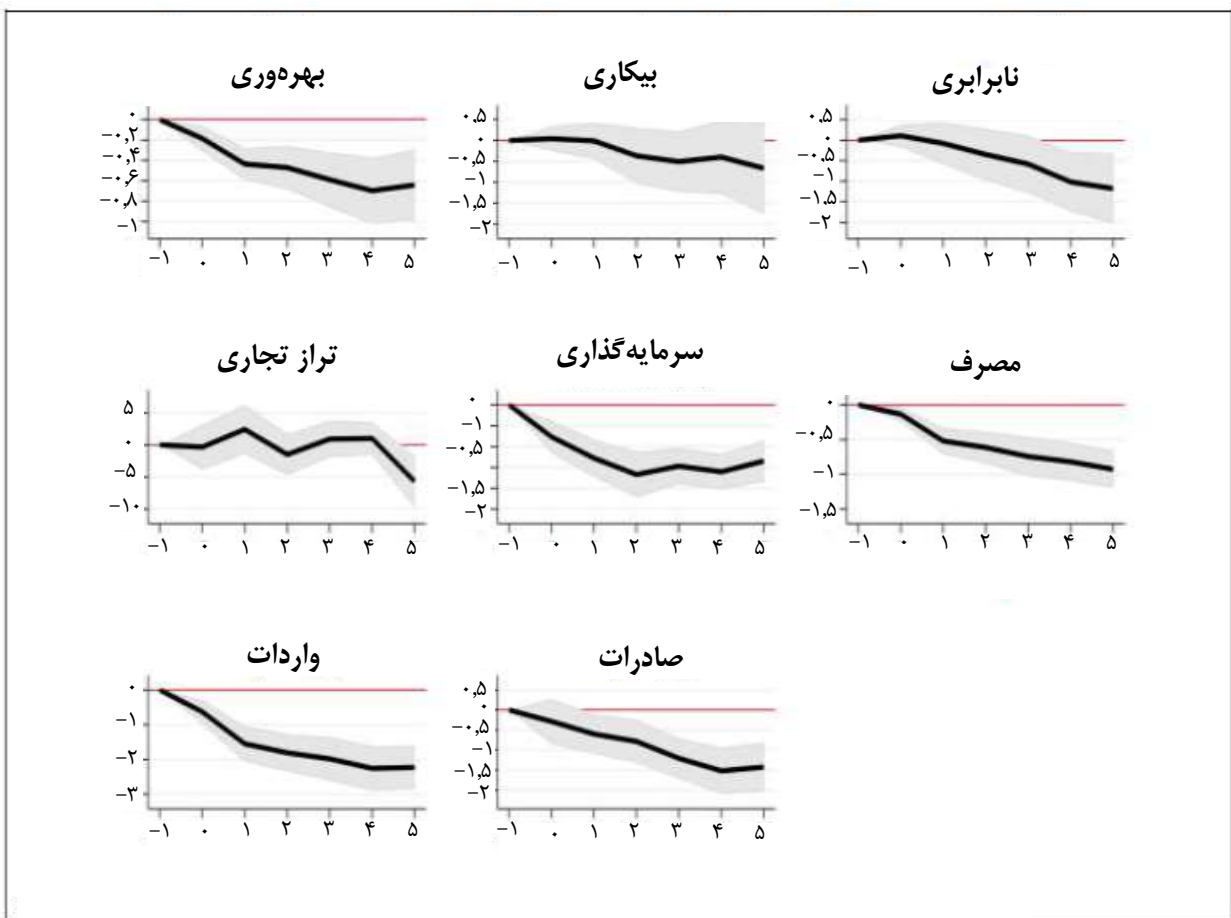

منبع: IMF

نمودار ۶ رابطه تغییر MATR با شاخص‌های اقتصادی را نشان می‌دهد. همانطور که مشخص است، رابطه معکوسی بین MATR با بهره‌وری، سرمایه‌گذاری، مصرف، واردات و صادرات وجود دارد؛ با این تفاوت که برای سه شاخص بهره‌وری، صادرات و واردات، پس از مدتی، با تغییر شاخص MATR تغییر در شاخص‌های مذکور رخ نمی‌دهد. دو شاخص بیکاری و نابرابری نیز در ابتدا با افزایش MATR، نسبت به تغییرات این مولفه واکنش نشان نداده اما پس از آن روند نزولی را طی کرده‌اند. در خصوص تراز تجاری نیز تغییرات MATR تاثیر مشخصی بر روی شاخص مذکور نداشته و در برخی سال‌ها با افزایش و در برخی دیگر با کاهش همراه بوده است.

نتایج نشان می‌دهد که محدودیت‌های تجاری MATR یکی از کانال‌های کلیدی کاهش معنادار آماری و اقتصادی در بهره‌وری نیروی کار است که پس از پنج سال حدود ۱.۵ درصد کاهش می‌یابد. این نتیجه این دیدگاه استاندارد را تأیید می‌کند که حمایت از محدودیت‌های تجاری، می‌تواند منجر به کاهش معناداری در استفاده بهینه از نیروی کار و در نتیجه بازدهی شود. افزایش موانع تجاری همچنین با سرمایه‌گذاری کمتر همراه بوده است.

نمودار ۶. تغییر شاخص‌های اقتصادی (لگاریتم) نسبت به تغییرات MATR (درصد)

منبع: IMF